

Η ελληνική ανώτατη εκπαίδευση σε σύγκριση με τον ευρωπαϊκό χώρο ανώτατης εκπαίδευσης από την Μπολόνια ως σήμερα

Μαρία Παναγοπούλου

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια MaHer

Abstract

This article aims to examine the similarities and differences of Greek higher education in relation to the objectives set by the European Higher Education Area (EHEA) with the signing of the Bologna Declaration on the 19th of June 1999. Firstly, the six initial objectives, which were set out in Bologna are presented and then the evolution of these objectives is analyzed through the Communiqués of the Bologna Declaration up until the last meeting of the Ministers of Education of the member states of EHEA in Yerevan in 2015. The first objective concerns the levels of studies, the recognition of degrees, the credits and the qualifications framework, the second objective concerns quality assurance, the third objective concerns the social dimension of EHEA, the fourth objective concerns the European dimension, the fifth objective concerns mobility and internationalization and the sixth and final objective concerns lifelong learning. Then, the six aforementioned goals as they are achieved in Greek higher education, are examined in turn. This examination was carried out through the analysis of national reports from Greece on the implementation of the Bologna process. Consequently, the levels of evolution in Greece in comparison with the objectives of EHEA are presented chronologically by drawing information from the stocktaking and implementation reports of the Bologna process. In conclusion, there are some findings regarding the image of Greece as far as the achievements of EHEA are concerned, which lead to the fact that Greek higher education does not present a particularly good image in relation to the EHEA and it needs to systematize its efforts, highlighting at the same time, the specific points which it should emphasize.

Keywords

Greek higher education, European higher education area, Bologna process, objectives of EHEA, degree of implementation of objectives.

Περίληψη¹

Το παρόν άρθρο στοχεύει στην εξέταση των ομοιοτήτων και των διαφορών της ελληνικής ανώτατης εκπαίδευσης σε σύγκριση με τους στόχους που έχουν τεθεί από τον Ευρωπαϊκό Χώρο Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΕΧΑΕ). Αρχικά, παρουσιάζονται οι έξι πρώτοι στόχοι που τέθηκαν στη Μπολόνια και στη συνέχεια αναλύεται η εξέλιξη των στόχων αυτών μέσα από τα Ανακοινωθέντα (Communiqués) της διαδικασίας της Μπολόνια έως την τελευταία συνάντηση των Υπουργών Παιδείας των κρατών-μελών του ΕΧΑΕ στο Γεραβάν το 2015. Ο πρώτος στόχος αφορά στα επίπεδα σπουδών, την αναγνώριση τίτλων σπουδών, τις πιστωτικές μονάδες και το πλαίσιο προσόντων, ο δεύτερος αφορά στην διασφάλιση ποιότητας, ο τρίτος στην κοινωνική διάσταση του ΕΧΑΕ, ο τέταρτος στην ευρωπαϊκή διάσταση, ο πέμπτος στην κινητικότητα και την διεθνοποίηση και ο έκτος και τελευταίος στόχος αφορά στην δια βίου μάθηση. Κατόπιν, εξετάζονται κατά σειρά οι έξι προαναφερθέντες στόχοι όπως ορίζεται ότι επιτυγχάνονται στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση. Η συγκεκριμένη εξέταση πραγματοποιήθηκε μέσω της ανάλυσης των εθνικών αναφορών (national reports) της Ελλάδας για την εφαρμογή της διαδικασίας της Μπολόνια. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται με χρονική σειρά τα επίπεδα προόδου της Ελλάδας σε σύγκριση με τους στόχους του ΕΧΑΕ, αντλώντας πληροφορίες από τις εκθέσεις απογραφής και εφαρμογής της διαδικασίας της Μπολόνια. Εν κατακλείδι, γίνονται ορισμένες διαπιστώσεις σχετικά με την εικόνα της Ελλάδας σε ό,τι αφορά την επίτευξη των στόχων του ΕΧΑΕ, οι οποίες καταλήγουν στο ότι η ελληνική ανώτατη εκπαίδευση δεν παρουσιάζει ιδιαίτερα καλή εικόνα σε σύγκριση με τον ΕΧΑΕ και χρειάζεται να συστηματικοποιήσει τις προσπάθειές της, τονίζοντας παράλληλα τα συγκεκριμένα σημεία στα οποία οφείλει να δώσει έμφαση.

Λέξεις-κλειδιά

Ελληνική ανώτατη εκπαίδευση, ευρωπαϊκός χώρος ανώτατης εκπαίδευσης, διαδικασία της Μπολόνια, στόχοι ΕΧΑΕ, βαθμός υλοποίησης στόχων.

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία επιχειρεί τη σύγκριση της Ελληνικής Ανώτατης Εκπαίδευσης με τον Ευρωπαϊκό Χώρο Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΕΧΑΕ) από την υπογραφή της Διακήρυξης της Μπολόνια έως σήμερα. Η προαναφερθείσα σύγκριση εξετάζει τα σημεία σύγκλισης και απόκλισης των δύο χώρων ανώτατης εκπαίδευσης με σκοπό να αποτυπωθεί η πορεία της Ελληνικής Ανώτατης Εκπαίδευσης προς τη σύγκλιση με τους στόχους που έχουν τεθεί από τον ΕΧΑΕ καθώς και να αναδειχθούν οι μεταξύ τους αποκλίσεις.

Η δημιουργία του ΕΧΑΕ επισφραγίστηκε με την υπογραφή της διακήρυξης της Μπολόνια στις 19 Ιουνίου 1999. Η συγκεκριμένη διακήρυξη, ως συνέχεια της διακήρυξης της Σορβόνης (25 Μαΐου 1998), η οποία στόχευε στην εναρμόνιση των ευρωπαϊκών συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης, επιχείρησε την δημιουργία του ΕΧΑΕ θεωρώντας την μια κίνηση που θα προωθήσει την κινητικότητα, την απασχολησιμότητα και την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής ηπείρου σε όλα τα επίπεδα (Bologna Declaration, 1999).

¹ Η εργασία αυτή έγινε υπό την επίβλεψη του καθηγητή Γιώργο Σταμέλο.

Η Ελλάδα, εκπροσωπούμενη από τον τότε Υπουργό Παιδείας Γεράσιμο Αρσένη, υπέγραψε τη συγκατάθεσή της στην προσπάθεια επίτευξης των στόχων που επρόκειτο να τεθούν κατά τις συναντήσεις των υπουργών στο πλαίσιο της διαδικασίας της Μπολόνια. Αποτελώντας πλήρες μέλος του EXAE από το 1999 προσπαθεί, όπως ορίστηκε για όλα τα μέλη του EXAE, για την επίτευξη της όλο και μεγαλύτερης συμβατότητας και συγκρισιμότητας με τα υπόλοιπα εκπαιδευτικά συστήματα ανώτατης εκπαίδευσης που εντάσσονται σε αυτόν (Bologna Declaration, 1999).

Η ανάπτυξη του EXAE σημαίνει ταυτόχρονα μια Ευρώπη ικανή να ασκήσει επιρροή μέσα από την ενίσχυση όλων των διαστάσεων της και πιο συγκεκριμένα της πνευματικής, της πολιτισμικής, της κοινωνικής, της επιστημονικής και της τεχνολογικής διάστασης. Η δημιουργία της Ευρώπης της γνώσης, η οποία ενισχύει την κοινωνική και ανθρωπιστική ανάπτυξη, σε συνδυασμό με τις κοινές αξίες και το αίσθημα του ανήκειν είναι καίριας σημασίας για την αντιμετώπιση νέων προκλήσεων (Bologna Declaration, 1999).

1. EXAE: Συγκρότηση και εξέλιξη

Κατά την υπογραφή της διαδικασίας της Μπολόνια (1999), με σκοπό να επισφραγιστεί η συγκρότηση του EXAE και η παγκόσμια προώθησή του, τέθηκαν έξι αρχικοί στόχοι (Bologna Declaration, 1999):

- Υιοθέτηση ενός συστήματος πτυχίων που θα είναι εύκολα αναγνωρισμένα και συγκρίσιμα στα πλαίσια του EXAE με την παροχή του παραρτήματος διπλώματος. Το παράρτημα διπλώματος επιτρέπει στους αποφοίτους να επωφεληθούν από τις δυνατότητες του πτυχίου τους χωρίς την αντιμετώπιση προβλημάτων αναγνώρισης και συμβατότητας σε οποιαδήποτε από τις χώρες που είναι μέλη του EXAE.
- Υιοθέτηση ενός συστήματος σπουδών δύο κύκλων, προπτυχιακού και μεταπτυχιακού. Η επιτυχής ολοκλήρωση του πρώτου κύκλου ορίζεται ως προαπαιτούμενο για την πρόσβαση στο δεύτερο κύκλο. Μετά την απόκτηση του πτυχίου του πρώτου κύκλου, ο κάτοχός του μπορεί να το χρησιμοποιήσει είτε για την πρόσβαση στην αγορά εργασίας είτε για την πρόσβαση στο δεύτερο κύκλο σπουδών δηλαδή την απόκτηση μεταπτυχιακού ή/και διδακτορικού τίτλου σπουδών.

- Καθιέρωση ενός συστήματος πιστωτικών μονάδων, όπως το σύστημα ECTS, με στόχο την προώθηση της κινητικότητας των φοιτητών. Επίσης, δίνεται η δυνατότητα απόκτησης πιστωτικών μονάδων πέρα από το πλαίσιο των δύο κύκλων σπουδών της ανώτατης εκπαίδευσης.
- Προώθηση της κινητικότητας τόσο για φοιτητές όσο και για καθηγητές, ερευνητές και διοικητικό προσωπικό.
- Προώθηση της ευρωπαϊκής συνεργασίας σε ό,τι αφορά την διασφάλιση ποιότητας ώστε να αναπτυχθούν κοινές κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με τα κριτήρια και τις μεθόδους διασφάλισης ποιότητας.
- Προώθηση των απαραίτητων ευρωπαϊκών διαστάσεων στην ανώτατη εκπαίδευση δίνοντας έμφαση στις διαπανεπιστημιακές συνεργασίες, την κινητικότητα, την ανάπτυξη προγραμμάτων σπουδών καθώς και τα προγράμματα έρευνας και εκπαίδευσης/κατάρτισης (Bologna Declaration, 1999).

1.1 Επίπεδα σπουδών, αναγνώριση, πιστωτικές μονάδες και πλαίσιο προσόντων

Τα επίπεδα σπουδών, η αναγνώριση τίτλων σπουδών και το σύστημα πιστωτικών μονάδων αποτέλεσαν ζητήματα που τέθηκαν επί τάπητος στην Διαδικασία της Μπολόνια από την απαρχή της το 1999, όταν έγινε λόγος για να υιοθετηθεί ένα σύστημα ευανάγνωστων και συγκρίσιμων πτυχίων, το οποίο επρόκειτο να χωριστεί σε δύο βασικούς κύκλους (προπτυχιακός και μεταπτυχιακός κύκλος). Επίσης, ένας ακόμη στόχος ήταν η ανάπτυξη ενός συστήματος πιστωτικών μονάδων, όπως αυτό των ECTS (Bologna Declaration, 1999). Τα προγράμματα είναι θεμιτό να έχουν διαφορετικούς προσανατολισμούς και ποικίλα προφίλ ώστε να καλύπτουν όλο το εύρος των προσωπικών και ακαδημαϊκών αναγκών αλλά και των αναγκών της αγοράς εργασίας. Η αναγνώριση των τίτλων σπουδών είναι απαραίτητη για να διασφαλιστεί η συμβατότητά και η συγκρισιμότητά τους με απώτερο σκοπό την ενίσχυση της απασχολησιμότητας (Bologna Declaration, 1999, Prague Communiqué, 2001).

Στην Πράγα το 2001, οι υπουργοί υποστήριξαν την αποτελεσματική και δίκαιη αναγνώριση πτυχίων που να αντικατοπτρίζει την πολυπολιτισμικότητα που βρίσκεται

πίσω από τα προσόντα. Επίσης, τόνισαν την ανάγκη για την ανάπτυξη των αναγνωρισμένων κοινών πτυχίων. Η υιοθέτηση κοινών βάσεων, υποστηριζόμενη από ένα σύστημα πιστωτικών μονάδων όπως αυτό των ECTS, είναι απαραίτητη για τη μεταφορά και τη συσσώρευση πιστωτικών μονάδων. Το συγκεκριμένο σύστημα, σε συνδυασμό με τη χρήση του παραρτήματος διπλώματος, επρόκειτο να διευκολύνει την πρόσβαση στην ευρωπαϊκή αγορά εργασίας και να βελτιώσει τη συμβατότητα των τίτλων σπουδών καθώς και την ελκυστικότητα και την ανταγωνιστικότητα της ευρωπαϊκής ανώτατης εκπαίδευσης (Prague Communiqué, 2001).

Στο Βερολίνο το 2003, τα διδακτορικά συμπεριλήφθηκαν στη δομή των πτυχίων ως τρίτος κύκλος σπουδών. Επίσης, οι υπουργοί έθεσαν ως στόχο να γίνει το ECTS όχι μόνο σύστημα μεταφοράς πιστωτικών μονάδων αλλά και σύστημα συσσώρευσης (Berlin Communiqué, 2003).

Στο Μπέργκεν το 2005, οι υπουργοί έθεσαν ως στόχο, μέχρι το 2010, την υιοθέτηση του πλαισίου προσόντων του EXAE και δεσμεύτηκαν για την έναρξη της λειτουργίας των Εθνικών Πλαισίων Προσόντων, τα οποία θα είναι συμβατά με το πλαίσιο προσόντων του EXAE (Bergen Communiqué, 2005).

Στο Λονδίνο το 2007, τέθηκε ως στόχος η πλήρης εφαρμογή των εθνικών πλαισίων προσόντων που θα είναι συμβατά με το Πλαίσιο Προσόντων του EXAE, μέχρι το 2010. Επίσης, επισημάνθηκε ότι παρόλη την πρόοδο που έχει γίνει σε ό,τι αφορά τα εργαλεία του EXAE χρειάζεται μεγαλύτερη συνεκτικότητα μεταξύ της αναγνώρισης προσόντων (με βάση τη Συνθήκη της Λισσαβόνας), του συστήματος ECTS και του παραρτήματος διπλώματος, (London Communiqué, 2007).

Στη Λουβέν το 2009, οι υπουργοί έθεσαν ως στόχο την εφαρμογή των Εθνικών Πλαισίων Προσόντων και την προετοιμασία τους για αυτόματη πιστοποίηση με βάση το Πλαίσιο Προσόντων του EXAE, μέχρι το 2012 (Leuven Communiqué, 2009).

Στο Βουκουρέστι το 2012, οι υπουργοί προσκάλεσαν τις χώρες που δεν έχουν καθιερώσει Εθνικό Πλαίσιο Προσόντων συμβατό με το Πλαίσιο Προσόντων του EXAE να εντείνουν τις προσπάθειές τους και να υποβάλλουν αναθεωρημένο σχέδιο δράσης περί αυτού. Επιπλέον, οι υπουργοί έθεσαν ως στόχο το να βεβαιωθούν ότι τα εργαλεία της Μπολόνια, δηλαδή τα Πλαίσια Προσόντων, το σύστημα ECTS και το παράρτημα

διπλώματος, βασίζονται στα μαθησιακά αποτελέσματα (Bucharest Communiqué, 2012).

Στο Γερεβάν το 2015, οι υπουργοί δεσμεύτηκαν να εφαρμόσουν τις δομικές μεταρρυθμίσεις που έχουν συμφωνηθεί και να αναπτύξουν πιο αποτελεσματικές πολιτικές για την αναγνώριση των πιστωτικών μονάδων που αποκτήθηκαν στο εξωτερικό, των ακαδημαϊκών και επαγγελματικών προσόντων καθώς και της πρότερης μάθησης (Yerevan Communiqué, 2015).

Η δομή των πτυχίων και οι πιστωτικές μονάδες είναι αναγκαίες για την διευκόλυνση της διαδικασίας αναγνώρισης προσόντων, η οποία σε συνδυασμό με τα πλαίσια προσόντων είναι αναγκαία για την ενίσχυση της απασχολησιμότητας (Bologna Beyond 2010, 2009). Η αναγνώριση προσόντων προωθήθηκε μέσα από τα πλαίσια προσόντων που θεσπίστηκαν σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, τα μεν από τις αρμόδιες δημόσιες αρχές, το δε από την Ομάδα Συντονισμού της Μπολόνια για τα πλαίσια προσόντων (Bologna Coordination Group for Qualifications Frameworks) (www.ehea.info). Αρχικά, η αναγνώριση πτυχίων στόχευε στην ενίσχυση της απασχολησιμότητας και της ανταγωνιστικότητας του ΕΧΑΕ και κατέληξε να στοχεύει στην διευκόλυνση της πρόσβασης και της κινητικότητας στην ανώτατη εκπαίδευση και την ενίσχυση της διεθνοποίησης (Bologna Declaration, 1999, Yerevan Communiqué, 2015).

1.2 Διασφάλιση ποιότητας

Το ζήτημα της διασφάλισης ποιότητας τέθηκε από την απαρχή της διαδικασίας της Μπολόνια, το 1999. Πιο συγκεκριμένα, προτάθηκε η ευρωπαϊκή συνεργασία για την διασφάλιση ποιότητας ώστε να αναπτυχθούν κοινά σημεία αναφοράς σε ό,τι σχετίζεται με την διαδικασία ελέγχου της διασφάλισης ποιότητας (Bologna Declaration, 1999). Η διασφάλιση ποιότητας διευκολύνει την αναγνώριση πτυχίων και προσόντων σε όλη την Ευρώπη. Επιπλέον, η ποιότητα διαδραματίζει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο σε θέματα που αφορούν την εμπιστοσύνη, τη συνάφεια, την κινητικότητα, τη συμβατότητα και την ελκυστικότητα στον ΕΧΑΕ (Prague Communiqué, 2001).

Στην Πράγα το 2001, αναγνωρίζοντας τον ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο της διασφάλισης ποιότητας, οι υπουργοί πρότειναν προς εξέλιξη του συγκεκριμένου στόχου όχι μόνο τη

συνεργασία δικτύων σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αλλά και την εγκαθίδρυση ενός κοινού πλαισίου αναφοράς για πρακτικές διασφάλισης ποιότητας σε συνεργασία με χώρες που δεν αποτελούν μέλη της ENQA (Prague Communiqué, 2001).

Στο Βερολίνο το 2003, οι υπουργοί δεσμεύτηκαν για ακόμη περισσότερη ενίσχυση της διασφάλισης ποιότητας σε τρία επίπεδα: εκπαιδευτικό, εθνικό και ευρωπαϊκό. Μάλιστα έθεσαν συγκεκριμένους στόχους που έπρεπε να πετύχουν έως το 2005 προς επίτευξη της προαναφερθείσας ενίσχυσης. Τέλος, ζήτησαν από την ENQA να αναπτύξει προδιαγραφές και κατευθυντήριες γραμμές για την διασφάλιση ποιότητας, οι οποίες ορίστηκαν μέσω των μελών της και σε συνεργασία με τα μέλη EUA, EURASHE και ESIB νυν ESU (Berlin Communiqué, 2003).

Στο Μπέργκεν το 2005, οι υπουργοί ενθάρρυναν τα εκπαιδευτικά ιδρύματα να ενισχύσουν την διασφάλιση ποιότητας εφαρμόζοντας εσωτερικούς μηχανισμούς που θα συσχετίζονται με τους εξωτερικούς μηχανισμούς διασφάλισης ποιότητας. Ανακοίνωσαν την υιοθέτηση ευρωπαϊκών προδιαγραφών και κατευθύνσεων για την διασφάλιση ποιότητας όπως ορίστηκαν από την ENQA και δεσμεύτηκαν για την εφαρμογή τους σε συνεργασία με τις ομότιμες εθνικές αρχές (Bergen Communiqué, 2005).

Στο Λονδίνο το 2007, ανακοινώθηκε η δημιουργία του Ευρωπαϊκού Μητρώου Διασφάλισης Ποιότητας (EQAR) από το E4 Group (EUA, ENQA, EURASHE, ESIB). Επίσης, οι υπουργοί ζήτησαν από το E4 Group να υποβάλλει έκθεση προόδου του μητρώου μέσω του Bologna Follow-Up Group (BFUG) (London Communiqué, 2007).

Στη Λουβέν το 2009, οι υπουργοί τόνισαν την διασφάλιση ποιότητας ως πρωταρχικό σημείο εστίασης του EXAE και ζήτησαν από το E4 Group να εξασφαλίσει την εξωτερική αξιολόγηση του EQAR από τους εμπλεκόμενους φορείς (Leuven Communiqué, 2009).

Στο Βουκουρέστι το 2012, υπουργοί παρότρυναν τους οργανισμούς διασφάλισης ποιότητας να εγγραφούν στο EQAR έτσι ώστε να τους επιτραπεί η άσκηση των δραστηριοτήτων τους σε όλο τον EXAE με την προϋπόθεση ότι οι συγκεκριμένες δραστηριότητες συμβαδίζουν με τις εθνικές ανάγκες. Απώτερος σκοπός της συγκεκριμένης πρότασης ήταν να επιδράσουν οι δραστηριότητες των οργανισμών-

μελών του EQAR στην διασφάλιση ποιότητας των κοινών και διπλών προγραμμάτων σπουδών που οδηγούν στην απονομή πτυχίου (Bucharest Communiqué, 2012).

Στο Γερεβάν το 2015, έγινε λόγος για βελτίωση της ποιότητας και της συνάφειας της μάθησης με την διδασκαλία. Επίσης, δόθηκε έμφαση στην ποιότητα της διδασκαλίας και στην παροχή ευκαιριών ενίσχυσης της διδακτικής ικανότητας. Τέλος, οι υπουργοί δεσμεύτηκαν να παρέχουν στους φοιτητές την δυνατότητα συμμετοχής, ως πλήρη μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας, στην διαμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και την διασφάλιση ποιότητας (Yerevan Communiqué, 2015).

Η διασφάλιση ποιότητας έγινε αναγκαία διότι ενίσχυσε τη λογοδοσία και τη βελτίωση των ανώτατων ιδρυμάτων και διαμοίρασε τις ευθύνες μεταξύ ιδρυμάτων, φορέων διασφάλισης ποιότητας και κοινωνικών εταίρων. Επίσης, συνέβαλε στην ενίσχυση του ρόλου των εμπλεκόμενων στη γνώση και στην παροχή ικανοποιητικών πληροφοριών περί ποιότητας, και τέλος διευκόλυνε την διαχείριση της ποικιλομορφίας της ανώτατης εκπαίδευσης και την αντιμετώπιση οικονομικών περιορισμών. Η διασφάλιση ποιότητας προωθήθηκε μέσω της ENQA σε συνεργασία με τα μέλη της ανά χώρα και με το E4 Group. Ως εργαλείο διασφάλισης ποιότητας χρησιμοποιήθηκαν τα Πρότυπα και οι Κατευθυντήριες Γραμμές για τη Διασφάλιση Ποιότητας στον Ευρωπαϊκό Χώρο Ανώτατης Εκπαίδευσης (ESG) (Benelux Bologna Secretariat, 2009). Αρχικά, η διασφάλιση ποιότητας στόχευε στην ανάπτυξη συγκρίσιμων κριτηρίων και μεθόδων και κατέληξε στην προώθηση της καινοτομίας και τη φοιτητοκεντρική μάθηση και διδασκαλία (Bologna Declaration, 1999) (Yerevan Communiqué, 2015).

1.3 Κοινωνική διάσταση

Η κοινωνική διάσταση εντάχθηκε στους στόχους της διαδικασίας της Μπολόνια για πρώτη φορά στην Πράγα το 2001 με έμφαση την παροχή περισσότερων ευκαιριών κινητικότητας (Prague Communiqué, 2001). Οι υπουργοί έθεσαν το συγκεκριμένο στόχο κατόπιν αιτήματος των φοιτητών (Prague Communiqué, 2001) καθώς η κοινωνική διάσταση του EXAE επρόκειτο να ενισχύσει την κοινωνική συνοχή μειώνοντας τις ανισότητες και διασφαλίζοντας την εκπαίδευση ως δημόσιο αγαθό (Berlin Communiqué, 2003).

Στο Βερολίνο το 2003, οι υπουργοί τόνισαν τη σημασία της κοινωνικής συνοχής καθώς και τη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων και των ανισοτήτων μεταξύ των δύο φύλων. Πιο συγκεκριμένα, έγινε λόγος για την ανάγκη εξάλειψης των εμποδίων που σχετίζονται με το κοινωνικό και οικονομικό υπόβαθρο των φοιτητών ώστε οι τελευταίοι να έχουν την δυνατότητα ολοκλήρωσης των σπουδών τους σε ένα πρέπον χρονικό διάστημα (Berlin Communiqué, 2003).

Στο Μπέργκεν το 2005, σε συνέχεια της ίσης πρόσβασης δόθηκε έμφαση στην υποχρέωση των κυβερνήσεων προς ενίσχυση των φοιτητών που προέρχονται από κοινωνικά μειονοτικές ομάδες. Προτάθηκε η οικονομική ενίσχυσή τους καθώς και η παροχή καθοδήγησης και συμβουλευτικών υπηρεσιών σχετικά με την πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση (Bergen Communiqué, 2005).

Στο Λονδίνο το 2007, υπουργοί δεσμεύτηκαν να ενισχύσουν την κοινωνική διάσταση της ανώτατης εκπαίδευσης μέσα από εθνικά σχέδια δράσης τα οποία θα βρίσκονται υπό παρακολούθηση με στόχο την αποτελεσματικότητά τους (London Communiqué, 2007).

Στη Λουβέν το 2009, οι υπουργοί έθεσαν στόχους ανάπτυξης της κοινωνικής διάστασης σε εθνικό επίπεδο, τους οποίους πρόκειται να μετρήσουν μέχρι το 2020 (Leuven Communiqué, 2009).

Στο Βουκουρέστι το 2012, οι υπουργοί δεσμεύτηκαν να αναπτύξουν πολιτικές που θα ενισχύουν την διεύρυνση της πρόσβασης και θα αυξήσουν τα ποσοστά ολοκλήρωσης των σπουδών (Bucharest Communiqué, 2012).

Στο Γερεβάν το 2015, οι υπουργοί έθεσαν επί τάπητος την πρόθεσή τους να καταστήσουν την ανώτατη εκπαίδευση ανοιχτή σε όλους εφαρμόζοντας τη στρατηγική περί κοινωνικής διάστασης του EXAE όπως αυτή έχει περιγραφεί έως τώρα (Yerevan Communiqué, 2015).

Η κοινωνική διάσταση είναι αναγκαία για τη βελτίωση της ελκυστικότητας και της ανταγωνιστικότητας στον EXAE καθώς και για την ενίσχυση της πρόσβασης όλων των κοινωνικών ομάδων και τη μείωση των ανισοτήτων. Σε ό,τι αφορά την προώθησή της αυτή έγινε μέσω της προσπάθειας άρσης των εμποδίων στην κινητικότητα, την οικονομική ενίσχυση και την εφαρμογή εθνικών σχεδίων δράσης (www.ehea.info).

Αρχικά, η κοινωνική διάσταση στόχευε στην εξάλειψη των εμποδίων στην κινητικότητα και κατέληξε να στοχεύει στην κοινωνική συνοχή της εκπαίδευσης (Prague Communiqué, 2001, Yerevan Communiqué, 2015).

1.4 Ευρωπαϊκή διάσταση

Η Ευρωπαϊκή διάσταση της ανώτατης εκπαίδευσης τέθηκε ως στόχος από την απαρχή της διαδικασίας της Μπολόνια το 1999. Μάλιστα, οι υπουργοί εξέφρασαν την πρόθεσή τους για προώθηση των απαραίτητων ευρωπαϊκών διαστάσεων στην ανώτατη εκπαίδευση με έμφαση στις διαπανεπιστημιακές συνεργασίες, την κινητικότητα, και την ανάπτυξη προγραμμάτων σπουδών, έρευνας και εκπαίδευσης/κατάρτισης (Bologna Declaration, 1999). Η ένταξη της ευρωπαϊκής διάστασης της ανώτατης εκπαίδευσης στην Διαδικασία της Μπολόνια επρόκειτο να ενισχύσει την απασχολησιμότητα καθώς και τις συνεργασίες ιδρυμάτων από διαφορετικές χώρες για την παροχή προγραμμάτων που οδηγούν στην απόκτηση κοινών πτυχίων (joint degrees) (Prague Communiqué, 2001).

Στην Πράγα το 2001, οι υπουργοί έθεσαν ως στόχο την προώθηση της ελκυστικότητας του EXAE σε παγκόσμιο επίπεδο. Για το λόγο αυτό εξέφρασαν την άποψη ότι χρειάζεται βελτίωση όσον αφορά στην αναγνώριση και στη συγκρισιμότητα των πτυχίων που αποκτούνται στο πλαίσιο του EXAE. Επίσης, τόνισαν τη σημασία της διασφάλισης ποιότητας, της έρευνας και των συνεργασιών μεταξύ ιδρυμάτων με διαφορετικά χαρακτηριστικά (Prague Communiqué, 2001).

Στο Βερολίνο το 2003, δόθηκε έμφαση στην ανάγκη προώθησης συνδέσμων μεταξύ του EXAE και του EXE στο πλαίσιο της Ευρώπης της γνώσης και τέθηκε ξανά επί τάπητος η ιδιαίτερη σημασία της έρευνας (Berlin Communiqué, 2003).

Στο Μπέργκεν το 2005, προωθήθηκε η διεθνής συνεργασία στη βάση των ακαδημαϊκών αξιών και της συνεχούς ανάπτυξης (Bergen Communiqué, 2005).

Στο Λονδίνο το 2007, οι υπουργοί υποστήριξαν την υιοθέτηση μιας σειράς στρατηγικών βελτίωσης της παγκόσμιας διάστασης της Διαδικασία της Μπολόνια, οι οποίες περιλαμβάνουν την προώθηση της ελκυστικότητας και της ανταγωνιστικότητας

του EXAE, σύναψη συνεργασιών και βελτίωση της διαδικασίας αναγνώρισης πτυχίων (London Communiqué, 2007).

Στη Λουβέν το 2009, οι υπουργοί έθεσαν ως στόχο την ενίσχυση του διαλόγου περί πολιτικής και συνεργασίας σε παγκόσμιο επίπεδο μέσω του Φόρουμ Πολιτικής της Μπολόνια, στο οποίο συμμετέχουν διάφοροι κοινωνικοί εταίροι (Leuven Communiqué, 2009).

Στο Βουκουρέστι το 2012, αποφάσισαν να προχωρήσουν σε αξιολόγηση της εφαρμογής της στρατηγικής περί παγκόσμιας διάστασης της ανώτατης εκπαίδευσης που τέθηκε το 2007 ώστε να παρέχουν κατευθυντήριες γραμμές που θα οδηγήσουν στην περαιτέρω διεθνή ανάπτυξη (Bucharest Communiqué, 2012).

Στο Γερεβάν το 2015, η ευρωπαϊκή διάσταση συνδέθηκε με την ενίσχυση της διεθνούς κινητικότητας και πιο συγκεκριμένα με την προώθηση της κινητικότητας του προσωπικού και την δυνατότητα μεταφοράς υποτροφιών και δανείων (Yerevan Communiqué, 2015).

Η ευρωπαϊκή διάσταση είναι αναγκαία για την ενίσχυση των διεθνών συνεργασιών, της διασφάλισης ποιότητας και της κοινωνικής διάστασης του EXAE (Bologna Beyond 2009, 2010). Προωθήθηκε με την ενίσχυση του διαλόγου πολιτικής μέσω του Φόρουμ Πολιτικής της Μπολόνια (European Commission/EACEA/Eurydice, 2015). Αρχικά, η ευρωπαϊκή διάσταση στόχευε στην ενίσχυση των διεθνών συνεργασιών και της κινητικότητας, στόχοι τους οποίους διεύρυνε στην τελευταία συνάντηση (Bologna Declaration, 1999, Yerevan Communiqué, 2015).

1.5 Κινητικότητα και διεθνοποίηση

Η κινητικότητα αποτελεί έναν από τους θεμελιώδεις στόχους της διαδικασίας της Μπολόνια καθώς τέθηκε επί τάπητος το 1999 όταν έγινε λόγος για κινητικότητα φοιτητών καθώς και διδακτικού, ερευνητικού και διοικητικού προσωπικού (Bologna Declaration, 1999). Επίσης, μπορεί να χαρακτηριστεί ως μια από τις δυνατότητες που παρέχεται στους ακαδημαϊκούς πολίτες να επωφεληθούν από την ποικιλομορφία του

ΕΧΑΕ τόσο σε επίπεδο κουλτούρας και γλωσσών όσο και σε επίπεδο προγραμμάτων σπουδών (Prague Communiqué, 2001).

Στην Πράγα το 2001, δόθηκε έμφαση στην κοινωνική διάσταση της κινητικότητας. Επίσης, προτάθηκε η κινητικότητα στο πλαίσιο προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (Prague Communiqué, 2001).

Στο Βερολίνο το 2003, οι υπουργοί συμφώνησαν να βελτιώσουν την ποιότητα της κινητικότητας καθώς και τη σύγκλιση των στατιστικών δεδομένων της. Επιπλέον, τόνισαν ότι θα καταβάλλουν κάθε προσπάθεια να περιορίσουν τα εμπόδια στην κινητικότητα ξεκινώντας από την δυνατότητα μεταφοράς δανείων και υποτροφιών (Berlin Communiqué, 2003).

Στο Μπέργκεν το 2005, προτάθηκε η διευκόλυνση στην έκδοση βίζας και αδειών εργασίας και τονίστηκε ξανά η σημασία των προγραμμάτων κινητικότητας. Μάλιστα τέθηκε το ζήτημα περί πλήρους αναγνώρισης της περιόδου σπουδών που πραγματοποιήθηκε από κάποιον στο εξωτερικό (Bergen Communiqué, 2005).

Στο Λονδίνο το 2007, έγινε πάλι λόγος περί διευκόλυνσης της έκδοσης βίζας και των αδειών εργασίας με επέκταση στα ζητήματα μετανάστευσης, συνταξιοδότησης και αναγνώρισης. Οι υπουργοί δεσμεύτηκαν να εφαρμόσουν πλήρως τα εργαλεία και τις διαδικασίες αναγνώρισης σε εθνικό επίπεδο καθώς και να ενθαρρύνουν τα πανεπιστήμια να συνάψουν κοινά προγράμματα και να διαμορφώσουν ευέλικτα προγράμματα σπουδών (London Communiqué, 2007).

Στη Λουβέν το 2009, οι υπουργοί έθεσαν ως στόχο την αύξηση της κινητικότητας και συμφώνησαν ότι μέχρι το 2020 το 20% των αποφοίτων στο πλαίσιο του ΕΧΑΕ θα πρέπει να έχει σπουδάσει ή καταρτιστεί έστω για κάποια περίοδο στο εξωτερικό (Leuven Communiqué, 2009).

Στο Βουκουρέστι το 2012, οι υπουργοί δεσμεύτηκαν να προωθήσουν την ακαδημαϊκή και επαγγελματική αναγνώριση προσόντων καθώς και τη μη τυπική και άτυπη μάθηση στο πλαίσιο του ΕΧΑΕ (Bucharest Communiqué, 2012).

Στο Γερεβάν το 2015, οι υπουργοί έθεσαν ως στόχο την προώθηση της διεθνούς κινητικότητας είτε για σπουδές είτε για εργασία με στόχο να αυξήσουν την απόδοση

και τις εναλλακτικές των φοιτητών στον εργασιακό τομέα. Επιπλέον, έκαναν λόγο για την ενίσχυση της κινητικότητας των φοιτητών των τμημάτων εκπαίδευσης εκπαιδευτικών καθώς οι τελευταίοι πρόκειται να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση των μελλοντικών Ευρωπαίων (Yerevan Communiqué, 2015).

Η κινητικότητα έγινε αναγκαία διότι ενισχύει την οικονομία μέσα από την ενδυνάμωση της αγοράς εργασίας. Επίσης, ενισχύει την διεθνοποίηση των εκπαιδευτικών συστημάτων και ιδρυμάτων (Benelux Bologna Secretariat, 2009). Η κινητικότητα προωθήθηκε μέσα από την Ομάδα Εργασίας για την κινητικότητα και τη διεθνοποίηση και από το Πρόγραμμα Εργασίας για την κινητικότητα και τη διεθνοποίηση (www.ehea.info). Αρχικά, η κινητικότητα στόχευε στην παροχή ευκαιριών για μάθηση, κατάρτιση και έρευνα και κατέληξε να στοχεύει στην ενίσχυση της απασχολησιμότητας και της κοινωνικής διάστασης της ανώτατης εκπαίδευσης (Bologna Declaration, 1999) (Yerevan Communiqué, 2015).

1.6 Διά βίου μάθηση

Ο στόχος περί ανάπτυξης της διά βίου μάθησης εμφανίστηκε για πρώτη φορά στην Πράγα το 2001. Οι υπουργοί διατύπωσαν την άποψη ότι η διά βίου μάθηση θα συμβάλλει σημαντικά στην ανοικοδόμηση της κοινωνίας και της οικονομίας της γνώσης, καθώς και ότι είναι απαραίτητη για την αντιμετώπιση του ανταγωνισμού και των προκλήσεων που δημιουργούνται από τη χρήση των νέων τεχνολογιών. Επίσης, υποστήριξαν ότι συμβάλλει στην κοινωνική συνοχή, την παροχή ίσων ευκαιριών καθώς και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής (Prague Communiqué, 2001).

Στο Βερολίνο το 2003, οι υπουργοί τόνισαν τον ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο που καλούνται να διαδραματίσουν τα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης στη διά βίου μάθηση. Δεσμεύτηκαν να ευθυγραμμίσουν τις εθνικές πολιτικές διά βίου μάθησης στην ανώτατη εκπαίδευση και να βελτιώσουν τις διαδικασίες αναγνώρισης της προγενέστερης μάθησης (Berlin Communiqué, 2003).

Στο Μπέργκεν το 2005, τέθηκε ως στόχος η δημιουργία ευέλικτων μαθησιακών διαδρομών στην ανώτατη εκπαίδευση, συμπεριλαμβανομένων των διαδικασιών που σχετίζονται με την αναγνώριση και την πρότερη μάθηση (Bergen Communiqué, 2005).

Στο Λονδίνο το 2007, οι υπουργοί έθεσαν ως στόχο την προσπάθεια σύγκλισης απόψεων σε ό,τι αφορά το ρόλο της ανώτατης εκπαίδευσης στην διά βίου μάθηση. Επιπλέον, πρότειναν την ενίσχυση της απασχολησιμότητας στα πλαίσια της διά βίου μάθησης δίνοντας έμφαση στην ανάγκη συνεργασιών με τους κοινωνικούς εταίρους (London Communiqué, 2007).

Στη Λουβέν το 2009, οι υπουργοί χαρακτήρισαν την διά βίου μάθηση ως δημόσια ευθύνη επισημαίνοντας όμως τη σημασία της δημιουργίας ισχυρών σχέσεων με τους κοινωνικούς εταίρους. Μάλιστα, προσκάλεσαν τα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης να δώσουν έμφαση στην διά βίου μάθηση με στόχο την ενίσχυση της απασχολησιμότητας (Leuven Communiqué, 2009).

Στο Βουκουρέστι το 2012, οι υπουργοί δήλωσαν την πρόθεσή τους να βελτιώσουν την απασχολησιμότητα, την διά βίου μάθηση, την επιχειρηματικότητα και την έρευνα μέσω της συνεργασίας εργοδοτών, φοιτητών και ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης (Bucharest Communiqué, 2012).

Στο Γερεβάν το 2015, οι υπουργοί τόνισαν τη σημασία του να είναι τα εκπαιδευτικά συστήματα ανοιχτά σε όλους. Εξέφρασαν την πρόθεσή τους να διευρύνουν τη συμμετοχή στην ανώτατη εκπαίδευση και να υποστηρίξουν τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα που παρέχουν προγράμματα διά βίου μάθησης και πιο συγκεκριμένα, τα κατάλληλα προγράμματα επιμόρφωσης ανάλογα με την προέλευση των εκπαιδευομένων (Yerevan Communiqué, 2015).

Η διά βίου μάθηση είναι αναγκαία διότι παρέχει στους πολίτες τα απαραίτητα εφόδια για την αντιμετώπιση αλλαγών σε διάφορα επίπεδα, όπως οικονομικό, πολιτιστικό, τεχνολογικό και δημογραφικό, καθώς επιτρέπει τη μετακίνηση εντός και εκτός της ανώτατης εκπαίδευσης σε όλη την διάρκεια της ζωής τους και για διαφορετικούς σκοπούς κάθε φορά. Επιπλέον, ενισχύει την ανταγωνιστικότητα και την κοινωνική συνοχή (Bologna Beyond 2010, 2009). Η διά βίου μάθηση προωθήθηκε μέσω της διεύρυνσης της πρόσβασης, της φοιτητοκεντρικής μάθησης, της βελτίωσης της

αναγνώρισης της πρότερης μάθησης, της ανάπτυξης εθνικών πλαισίων προσόντων και της βελτίωσης της συνεργασίας με τις επιχειρήσεις σε ό,τι αφορά την ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων (www.ehea.info). Αρχικά, η διά βίου μάθηση στόχευε στην αντιμετώπιση της ανταγωνιστικότητας καθώς και στην κοινωνική συνοχή και τις ίσες ευκαιρίες και κατέληξε να στοχεύει στην διεύρυνση της πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση (Prague Communiqué, 2001, Yerevan Communiqué, 2015).

2. Ελληνική Ανώτατη Εκπαίδευση

2.1 Επίπεδα σπουδών, αναγνώριση, πιστωτικές μονάδες και πλαίσιο προσόντων

Το 2003, η Ελλάδα δήλωσε στην εθνική αναφορά για την εφαρμογή της διαδικασίας της Μπολόνια ότι δεν έχει υπογράψει τη Σύμβαση της Λισσαβόνας. Επιπλέον, δήλωσε ότι το σύστημα αναγνώρισης ξένων πτυχίων αντιμετωπίζει προβλήματα λόγω της πολυπλοκότητάς του καθώς και ό,τι τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα δεν εκδίδουν Παράρτημα Διπλώματος. Σε ό,τι αφορά τα επίπεδα σπουδών, αυτά χωρίζονται σε δύο βασικούς κύκλους. Η Ελλάδα διαθέτει ένα σύστημα συσσώρευσης πιστωτικών μονάδων το οποίο δεν έχει κοινά χαρακτηριστικά με το σύστημα ECTS (National Report Greece, 2003).

Το 2005, η Ελλάδα δήλωσε ότι η αναγνώριση τίτλων σπουδών γίνεται μέσω του ΔΟΑΤΑΠ και η αναγνώριση επαγγελματικών προσόντων από το Τμήμα Αναγνώρισης Επαγγελματικών Προσόντων του Υπουργείου Παιδείας. Επιπλέον, τα διδακτορικά προγράμματα σπουδών διαχωρίστηκαν και αποτέλεσαν τον τρίτο κύκλο σπουδών. Σε ό,τι αφορά τα ECTS, ένας μεγάλος αριθμός ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων χρησιμοποιούσε ήδη το συγκεκριμένο σύστημα (National Report Greece, 2005).

Το 2007, η Ελλάδα δήλωσε ότι τα προσόντα που είχαν αποκτηθεί από τον πρώτο κύκλο σπουδών έδιναν πρόσβαση στο δεύτερο και τον τρίτο και αυτά που είχαν αποκτηθεί από το δεύτερο κύκλο σπουδών έδιναν πρόσβαση στον τρίτο. Σε ό,τι αφορά το Εθνικό Πλαίσιο Προσόντων, η διαδικασία σχεδιασμού δεν είχε ακόμα ξεκινήσει και η μόνη ενέργεια που είχε πραγματοποιηθεί ήταν η σύσταση της ομάδας εργασίας που επρόκειτο να αναλάβει το σχεδιασμό. Ακόμη, επισημάνθηκε ότι η ενίσχυση της απασχολησιμότητας των αποφοίτων του πρώτου κύκλου πραγματοποιήθηκε μέσω των

Γραφείων Διασύνδεσης. Επίσης, καθιερώθηκε το σύστημα ECTS με σχετικό νομοθέτημα. Σε ό,τι αφορά το Παράρτημα Διπλώματος, άλλο νομοθέτημα όρισε ότι η απονομή του γίνεται αυτόματα και δωρεάν. Τέλος, σημειώθηκε ότι αν και η Ελλάδα δεν έχει υπογράψει τη Σύμβαση της Λισσαβόνας, ένα μεγάλο ποσοστό από τις αρχές της υλοποιείται μέσω την ελληνικής νομοθεσίας (National Report Greece, 2007).

Το 2009, η Ελλάδα δήλωσε ότι το Εθνικό Πλαίσιο Προσόντων δεν είχε ακόμη προετοιμαστεί. Το σύστημα μονάδων ECTS εφαρμόζοταν σε όλα τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Όσο για την αναγνώριση τίτλων σπουδών κοινών μεταπτυχιακών προγραμμάτων, αυτή γινόταν αυτόματα (National Report Greece, 2009).

Το 2012, η Ελλάδα δήλωσε ότι το σύστημα μονάδων ECTS εφαρμόστηκε και στα διδακτορικά προγράμματα (άρθρο 30, παρ.4, Ν.4009/2011) καθώς και ότι η πλειοψηφία των προγραμμάτων σπουδών συνδέεται με τα μαθησιακά αποτελέσματα. Το Εθνικό Πλαίσιο Προσόντων είναι σε διαδικασία σύνταξης. Η αναγνώριση των τίτλων σπουδών γίνεται από το Δ.Ο.Α.Τ.Α.Π. ενώ η αναγνώριση επαγγελματικών προσόντων από το αρμόδιο υπουργείο (National Report Greece, 2012).

Το 2015, σημειώθηκε ότι το σύστημα μονάδων ECTS άρχισε να συνδέεται με τα μαθησιακά αποτελέσματα. Η σύνταξη του Εθνικού Πλαισίου Προσόντων δεν είχε ακόμη ολοκληρωθεί (National Report Greece, 2015).

1.2 Διασφάλιση ποιότητας

Το 2003, η Ελλάδα δήλωσε ότι δε διαθέτει εθνικό σύστημα για την διασφάλιση ποιότητας και την αξιολόγηση στην ανώτατη εκπαίδευση (National Report Greece, 2003).

Το 2005, η Ελλάδα δήλωσε ότι έχει δρομολογήσει τις διαδικασίες εγκαθίδρυσης ενός εθνικού συστήματος διασφάλισης ποιότητας (National Report Greece, 2005).

Το 2007, κατόπιν νομοθεσίας συστάθηκε ένα νέο σύστημα διασφάλισης ποιότητας στην ανώτατη εκπαίδευση, το οποίο ακολουθούσε τα ευρωπαϊκά πρότυπα και τις

κατευθυντήριες γραμμές (ESG). Επίσης, συστάθηκε η Αρχή Διασφάλισης Ποιότητας με έδρα την Αθήνα (National Report Greece, 2007).

Το 2009, η Ελλάδα δήλωσε ότι πραγματοποιεί εσωτερική αξιολόγηση των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων μέσω της Μονάδας Διασφάλισης Ποιότητας (ΜΟ.ΔΙ.Π.) που έχει συσταθεί στο κάθε ίδρυμα. Επίσης, πραγματοποιείται και εξωτερική αξιολόγηση, η οποία βασίζεται αρχικά στην έκθεση εσωτερικής αξιολόγησης και στη συνέχεια με επίσκεψη της Επιτροπής Εξωτερικής Αξιολόγησης στο εκπαιδευτικό ίδρυμα (National Report Greece, 2009).

Το 2012, η Ελλάδα δήλωσε ότι δεν είχε ξεκινήσει διαδικασίες διασυνοριακής αξιολόγησης (National Report Greece, 2012).

Το 2015, σημειώθηκε ότι η διασφάλιση ποιότητα αφορά στη μάθηση, τη διδασκαλία, της υπηρεσίες υποστήριξης φοιτητών και το διοικητικό σύστημα (National Report Greece, 2015).

2.3 Κοινωνική διάσταση

Το 2003, η Ελλάδα δήλωσε μέσω της εθνικής αναφοράς για την εφαρμογή της διαδικασίας της Μπολόνια ότι δίνει ιδιαίτερη βάση στην κοινωνική διάσταση δίνοντας έμφαση στην δωρεάν και δίκαιη πρόσβαση, στη μείωση των εμποδίων με στόχο την επιτυχή ολοκλήρωση των σπουδών και την παροχή περισσότερων ευκαιριών κινητικότητας και τέλος, την ανάπτυξη της διά βίου μάθησης και την ενίσχυση της απασχολησιμότητας (National Report Greece, 2003).

Το 2005, η Ελλάδα δήλωσε ότι η κοινωνική διάσταση του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος είναι εμφανής μέσα από τις διάφορες παροχές που δίνονται στους φοιτητές και πιο συγκεκριμένα τα δωρεάν προγράμματα σπουδών, τα δωρεάν συγγράμματα, την παροχή δωρεάν διαμονής και σίτισης εντός της πανεπιστημιούπολης σε φοιτητές με χαμηλό εισόδημα ή την επιδότηση ενοικίου και τέλος την δυνατότητα μετεγγραφής στον τόπο καταγωγής τους. Επίσης, έμφαση δόθηκε στην πρόσβαση των ατόμων με ειδικές ανάγκες (National Report Greece, 2005).

Το 2007, σε συνέχεια του 2005, προστέθηκαν τρόποι χρηματοδότησης των επί πληρωμή μεταπτυχιακών προγραμμάτων (National Report Greece, 2007).

Το 2009, η Ελλάδα δήλωσε ότι η κοινωνική διάσταση προωθείται μέσω της παροχής πρόσθετης διδακτικής στήριξης σε όσους έχουν ολοκληρώσει την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση καθώς και η δυνατότητα φοίτησης στα σχολεία δεύτερης ευκαιρίας που λειτουργούν από το 2004. Επίσης, σημειώθηκε ότι στις παροχές των φοιτητών προστέθηκε η υγειονομική κάλυψη (National Report Greece, 2009).

Το 2012, σημειώθηκε ότι οι πολιτικές που ακολουθούνται για την διεύρυνση της πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση, αφορούν σε μέτρα που πάρθηκαν για τις θρησκευτικές μειονότητες (National Report Greece, 2012).

Το 2015, σημειώθηκε ότι η κοινωνική διάσταση προωθήθηκε μέσω της δυνατότητας πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση, ατόμων με ειδικές ανάγκες, χαμηλό κοινωνικό-οικονομικό υπόβαθρο και άτομα προερχόμενα από θρησκευτικές μειονότητες (National Report Greece, 2015).

2.4 Ευρωπαϊκή διάσταση

Το 2003, η Ελλάδα δήλωσε ότι προωθεί την ευρωπαϊκή διάσταση της διαδικασίας της Μπολόνια μέσω της σύναψης συνεργασιών με ξένα πανεπιστήμια για την δημιουργία κοινών μεταπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών (National Report Greece, 2003).

Το 2005, η Ελλάδα δήλωσε ότι η ευρωπαϊκή διάσταση εξακολούθησε να προωθείται μέσα από συνεργασίες με ξένα πανεπιστήμια για την δημιουργία κοινών μεταπτυχιακών προγραμμάτων, συμπεριλαμβανομένων των Erasmus Mundus μεταπτυχιακών, καθώς και επιμέρους επιστημονικών μελετών. Ακόμη, η ευρωπαϊκή διάσταση προωθήθηκε μέσα από την ένταξη γνωστικών αντικειμένων που σχετίζονται με την Ευρώπη στα προγράμματα σπουδών των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (National Report Greece, 2005).

Το 2007, η Ελλάδα δήλωσε ότι προώθησε ακόμη περισσότερο τις συνεργασίες ελληνικών με ξένα εκπαιδευτικά ιδρύματα για την δημιουργία κοινών μεταπτυχιακών

προγραμμάτων σπουδών δίνοντας επιπλέον την δυνατότητα δημιουργίας κοινών διδακτορικών προγραμμάτων (National Report Greece, 2007).

Το 2009, η Ελλάδα δήλωσε ότι προωθεί την ευρωπαϊκή διάσταση μέσω της συμμετοχής της στην Ομάδα Παρακολούθησης και Προώθησης της Διαδικασίας της Μπολόνια για την εξωτερική διάστασή της (National Report Greece, 2009).

Το 2012, η Ελλάδα δήλωσε ότι προωθεί την ευρωπαϊκή διάσταση μέσω των διεθνών συνεργασιών για τη σύναψη κοινών προγραμμάτων σπουδών (National Report Greece, 2012).

Το 2015, σημειώθηκε ότι η Ελλάδα δεν δίνει δυνατότητα μεταφοράς χρηματοδοτήσεων για σπουδές στο εξωτερικό (National Report Greece, 2015).

2.5 Κινητικότητα και διεθνοποίηση

Το 2003, η Ελλάδα δήλωσε ότι τα στοιχεία που αφορούν στην κινητικότητα φοιτητών και διδακτικού προσωπικού έχουν αυξηθεί τα τελευταία τρία χρόνια (National Report Greece, 2003).

Το 2005, η Ελλάδα δήλωσε ότι παρέχονται ευκαιρίες κινητικότητας τόσο σε ακαδημαϊκό και διοικητικό προσωπικό όσο και σε φοιτητές. Επίσης, τονίστηκε ότι οι φοιτητές αντιμετωπίζουν εμπόδια στην κινητικότητα, τα οποία σχετίζονται με οικονομικούς παράγοντες και προβλήματα αναγνώρισης της περιόδου σπουδών στο εξωτερικό καθώς και γλωσσικά θέματα (National Report Greece, 2005).

Το 2007, σημειώθηκε ότι δόθηκαν πολλές ευκαιρίες κινητικότητας χάρη στο πρόγραμμα Erasmus. Επίσης, το Υπουργείο Παιδείας καθώς και άλλα Υπουργεία και ιδρύματα παρείχαν χρηματοδότηση μέσω υποτροφιών και επιχορηγήσεων. Επίσης, αυξήθηκαν οι διμερείς συμφωνίες για την προώθηση της διεθνούς κινητικότητας του προσωπικού (National Report Greece, 2007).

Το 2009, η Ελλάδα δήλωσε ότι συνεχίζει να λαμβάνει μέτρα τόσο σε κυβερνητικό όσο και σε θεσμικό επίπεδο ώστε να αφαιρεθούν τα εμπόδια στην κινητικότητα των φοιτητών και του προσωπικού (National Report Greece, 2009).

Το 2012, σημειώθηκε ότι η αναγνώριση της περιόδου σπουδών αποτελεί πρόβλημα για την εξερχόμενη κινητικότητα (National Report Greece, 2012).

Το 2015, η Ελλάδα δήλωσε ότι τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα ακολουθούν μια στρατηγική διεθνοποίησης χωρίς όμως να έχει υιοθετηθεί μια επίσημη στρατηγική από τη χώρα (National Report Greece, 2015).

2.6 Δια βίου μάθηση

Το 2003, η Ελλάδα δήλωσε ότι το Ελληνικό Ανοιχτό Πανεπιστήμιο αποτελεί το βασικό φορέα προώθησης της διά βίου μάθησης στην ανώτατη εκπαίδευση (National Report Greece, 2003).

Το 2005, η Ελλάδα δήλωσε ότι η διά βίου μάθηση προωθήθηκε μέσω του Ελληνικού Ανοιχτού Πανεπιστημίου, το οποίο επεδίωκε να δώσει μια δεύτερη ευκαιρία σε όσους δεν διαθέτουν τίτλο σπουδών πρώτου κύκλου αλλά και σε όσους διαθέτουν ώστε να εξειδικευτούν μέσα από μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών. Ένας επιπλέον τρόπος προώθησης ήταν τα κέντρα διά βίου μάθησης που διαθέτουν τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα (National Report Greece, 2005).

Το 2007, τονίστηκε ότι έγινε προσπάθεια για την αναγνώριση της πρότερης μάθησης με τη χρήση του συστήματος ECTS. Επίσης, εκτός από το Ελληνικό Ανοιχτό Πανεπιστήμιο και τα κέντρα διά βίου μάθησης των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, η διά βίου μάθηση προωθούνταν και μέσω των προγραμμάτων σπουδών επιλογής (National Report Greece, 2007).

Το 2009, η Ελλάδα δήλωσε ότι η αναγνώριση της πρότερης μάθησης είναι περιορισμένη καθώς μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο στο πλαίσιο της μη τυπικής εκπαίδευσης. Σε συνέχεια των προηγούμενων ετών στους ευέλικτους τρόπους μάθησης προστέθηκε η εξ αποστάσεως εκπαίδευση με τη χρήση της πλατφόρμας e-class (National Report Greece, 2009).

Το 2012, η Ελλάδα δήλωσε ότι τα προγράμματα διά βίου μάθησης χρηματοδοτούνται από τους ίδιους του φοιτητές ή από εργοδότες και ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις (National Report Greece, 2012).

Το 2015, σημειώθηκε ότι η Ελλάδα δεν ανέπτυξε κάποια πολιτική που να παρέχει προγράμματα διά βίου μάθησης σε συνεργασία με εργοδότες (National Report Greece, 2015).

3. Σύγκριση

Η Ομάδα Παρακολούθησης και Προώθησης της Διαδικασίας της Μπολόνια (BFUG) όρισε πέντε επίπεδα για να μετρήσει την πρόοδο των κρατών-μελών του EXAE. Τα επίπεδα αυτά αποτυπώνουν την πλήρη εφαρμογή, τη σχεδόν πλήρη εφαρμογή, τη μέτρια εφαρμογή, τη σχεδόν καθόλου εφαρμογή και την καθόλου εφαρμογή των στόχων που έχουν τεθεί από την Διαδικασία της Μπολόνια (Bologna Process Stocktaking, 2005).

Green	Excellent performance
Light Green	Very good performance
Yellow	Good performance
Orange	Some progress has been made
Red	Little progress has been made yet

Πηγή: Bologna Process Stocktaking, 2005.

Με βάση τα προηγούμενα επίπεδα η εικόνα της Ελλάδας διαμορφωνόταν ως εξής:

BOLOGNA SCORECARD Greece	
QUALITY ASSURANCE	
1. Stage of development of quality assurance system	
2. Key elements of evaluation systems	
3. Level of participation of students	
4. Level of international participation, co-operation and networking	
TWO-CYCLE DEGREE SYSTEM	
5. Stage of implementation of two-cycle system	
6. Level of student enrolment in two-cycle system	
7. Access from first cycle to second cycle	
RECOGNITION OF DEGREES AND PERIODS OF STUDY	
8. Stage of implementation of Diploma Supplement	
9. Ratification of Lisbon Recognition Convention	
10. Stage of implementation of ECTS	
TOTAL	

Πηγή: Bologna Process Stocktaking, 2005.

Στην έκθεση απογραφής της Διαδικασίας της Μπολόνια, το 2005, καταγράφηκε η εφαρμογή της διασφάλισης ποιότητας, του συστήματος δύο κύκλων προγραμμάτων σπουδών και της αναγνώρισης τίτλων και περιόδων σπουδών (Bologna Process Stocktaking, 2005).

Η Ελλάδα φάνηκε να εφαρμόζει σχεδόν πλήρως τους στόχους που είχαν τεθεί για τη διασφάλιση ποιότητας. Αναλυτικότερα, σχεδόν πλήρως εφαρμόζονταν τα βασικά στοιχεία του συστήματος αξιολόγησης και τα επίπεδα της διεθνούς συμμετοχής, συνεργασιών και δικτύων. Μέτρια εφαρμογή παρατηρήθηκε στο στάδιο ανάπτυξης του συστήματος διασφάλισης ποιότητας καθώς δεν είχαν ολοκληρωθεί οι διαδικασίες

εγκαθίδρυσης του εθνικού συστήματος διασφάλισης ποιότητας. Επίσης, μέτρια εφαρμογή παρατηρήθηκε και στη συμμετοχή των φοιτητών στην διασφάλιση ποιότητας (Bologna Process Stocktaking, 2005).

Όσον αφορά στο σύστημα δύο κύκλων προγραμμάτων σπουδών, η Ελλάδα φάνηκε να το εφαρμόζει σχεδόν πλήρως. Αναλυτικότερα, παρατηρήθηκε πλήρης εφαρμογή σε ό,τι αφορά το ποσοστό των φοιτητών που εγγράφονται στο δεύτερο κύκλο σπουδών καθώς και στην δυνατότητα πρόσβασης από τον πρώτο στο δεύτερο κύκλο. Σχεδόν πλήρης εφαρμογή παρατηρήθηκε στην εφαρμογή του συστήματος των δύο κύκλων σπουδών (Bologna Process Stocktaking, 2005).

Η αναγνώριση των τίτλων και των περιόδων σπουδών φάνηκε να εφαρμόζεται σε μέτριο βαθμό. Αναλυτικότερα, η Ελλάδα δεν είχε επικυρώσει τη Σύμβαση της Λισσαβόνας. Επίσης, η εφαρμογή του Παραρτήματος Διπλώματος βρισκόταν σε μέτριο επίπεδο εφαρμογής, ενώ το σύστημα πιστωτικών μονάδων ECTS σε σχεδόν πλήρες επίπεδο (Bologna Process Stocktaking, 2005).

Συνολικά, η Ελλάδα το 2005 παρουσίαζε μια σχεδόν πλήρη εφαρμογή των στόχων που είχαν τεθεί από την Διαδικασία της Μπολόνια (Bologna Process Stocktaking, 2005).

Στην έκθεση απογραφής της Διαδικασίας της Μπολόνια το 2007, καταγράφηκε η εφαρμογή του συστήματος τίτλων σπουδών, της διασφάλισης ποιότητας, της αναγνώρισης τίτλων και περιόδων σπουδών, της δια βίου μάθησης και των κοινών τίτλων σπουδών (Bologna Process Stocktaking London 2007, 2007).

Όσον αφορά στο σύστημα τίτλων σπουδών, η πρόσβαση στον επόμενο κύκλο φάνηκε να εφαρμόζεται πλήρως, τα στάδια εφαρμογής πρώτου και δεύτερου κύκλου σχεδόν πλήρως, ενώ το Εθνικό Πλαίσιο Προσόντων δεν εφαρμοζόταν σχεδόν καθόλου καθώς δεν είχε συνταχθεί ακόμη αλλά είχε συσταθεί ομάδα εργασίας για τη σύνταξή του (Bologna Process Stocktaking London 2007, 2007).

Σε ό,τι αφορά την διασφάλιση ποιότητας, όλοι οι στόχοι που εξετάστηκαν εφαρμόζονταν σχεδόν πλήρως. Μεταξύ αυτών ήταν η εφαρμογή των ESGs σε εθνικό επίπεδο, η ανάπτυξη της εξωτερικής διασφάλισης ποιότητας, η συμμετοχή των

φοιτητών καθώς και η διεθνής συμμετοχή στην διασφάλιση ποιότητας (Bologna Process Stocktaking London, 2007).

Η αναγνώριση τίτλων και περιόδων σπουδών, περιλάμβανε την πλήρη εφαρμογή του παραρτήματος διπλώματος και του συστήματος πιστωτικών μονάδων ECTS. Οι αρχές της Σύμβασης της Λισσαβόνας δεν εφαρμόζονταν καθόλου επίπεδο καθώς η Ελλάδα δεν είχε επικυρώσει τη Σύμβαση (Bologna Process Stocktaking London 2007, 2007).

Bologna Scorecard

GREECE

> DEGREE SYSTEM <

1. Stage of implementation of the first and second cycle
2. Access to the next cycle
3. Implementation of national qualifications framework

> QUALITY ASSURANCE <

4. National implementation of *Standards and Guidelines for QA in the EHEA*
5. Stage of development of external quality assurance system
6. Level of student participation
7. Level of international participation

> RECOGNITION OF DEGREES AND STUDY PERIODS <

8. Stage of implementation of diploma supplement
9. National implementation of the principles of the Lisbon Recognition Convention
10. Stage of implementation of ECTS

> LIFELONG LEARNING <

11. Recognition of prior learning

> JOINT DEGREES <

12. Establishment and recognition of joint degrees

Πηγή: Bologna Process Stocktaking London 2007, 2007.

Σε ό,τι αφορά τη δια βίου μάθηση και πιο συγκεκριμένα την αναγνώριση της πρότερης μάθησης, αυτή δεν εφαρμοζόταν σχεδόν καθόλου (Bologna Process Stocktaking London 2007, 2007).

Η αναγνώριση κοινών τίτλων σπουδών είχε εφαρμοστεί πλήρως (Bologna Process Stocktaking London 2007, 2007).

Συνολικά, η Ελλάδα το 2007 παρουσίασε μια αρκετά καλή εικόνα όσον αφορά την εφαρμογή των στόχων του EXAE, με εξαίρεση τη μη επικύρωση της Σύμβασης της Λισσαβόνας, τα εμπόδια στην αναγνώριση της πρότερης μάθησης και τη μη εφαρμογή του Εθνικού Πλαισίου Προσόντων (Bologna Process Stocktaking London 2007, 2007).

Στην έκθεση απογραφής της διαδικασίας της Μπολόνια το 2009, καταγράφηκε η εφαρμογή του συστήματος τίτλων σπουδών, της διασφάλισης ποιότητας και των ESGs, καθώς και της αναγνώρισης τίτλων σπουδών και προσόντων (Bologna Process Stocktaking Report 2009, 2009).

GREECE	
DEGREE SYSTEM	
1.	Stage of implementation of the first and second cycle
2.	Access to the next cycle
3.	Implementation of national qualifications framework
QUALITY ASSURANCE, ESG	
4.	Stage of development of external quality assurance system
5.	Level of student participation in quality assurance
6.	Level of international participation in quality assurance
RECOGNITION	
7.	Stage of implementation of diploma supplement
8.	National implementation of the principles of the Lisbon Recognition Convention
9.	Stage of implementation of ECTS
10.	Recognition of prior learning

Πηγή: Bologna Process Stocktaking Report 2009, 2009.

Όσον αφορά στο σύστημα τίτλων σπουδών, η Ελλάδα εφαρμόζε πλήρως το σύστημα του πρώτου και δεύτερου κύκλου καθώς και την πρόσβαση στον επόμενο κύκλο. Αντιθέτως, δεν εφαρμόζε καθόλου το Εθνικό Πλαίσιο Προσόντων, το οποίο δεν είχε συνταχθεί ακόμη (Bologna Process Stocktaking Report 2009, 2009).

Σε ό,τι αφορά την διασφάλιση ποιότητας και τα ESGs, η Ελλάδα την εφαρμόζε πλήρως και σχεδόν πλήρως την ανάπτυξη του συστήματος εξωτερικής αξιολόγησης και συμμετοχής των φοιτητών σε αυτό (Bologna Process Stocktaking Report 2009, 2009).

Όσον αφορά στην αναγνώριση τίτλων σπουδών και προσόντων, η Ελλάδα εφαρμόζε πλήρως το Παράρτημα Διπλώματος και το σύστημα πιστωτικών μονάδων ECTS. Επίσης, δεν εφαρμόζε σχεδόν καθόλου την αναγνώριση της πρότερης μάθησης. Όσο για τη Σύμβαση της Λισσαβόνας, αυτή δεν εφαρμοζόταν καθόλου (Bologna Process Stocktaking Report 2009, 2009).

Συνολικά, η Ελλάδα παρουσιάζει μια αρκετά καλή εικόνα σχετικά με την εφαρμογή των στόχων του EXAE με εξαίρεση ορισμένα σημεία στα οποία εξακολουθούν να υπάρχουν εμπόδια όπως η σύνταξη του Εθνικού Πλαισίου Προσόντων, η Σύμβαση της Λισσαβόνας και η αναγνώριση της πρότερης μάθησης (Bologna Process Stocktaking Report 2009, 2009).

Πρόοδος της Ελλάδας στην υλοποίηση της Διαδικασίας της Μπολόνια		
Δείκτες	Αντικείμενο	Βαθμός υλοποίησης
1ος	Υλοποίηση 1ου και 2ου κύκλου σπουδών	Πλήρως υλοποιημένο
2ος	Πρόσβαση στον επόμενο κύκλο σπουδών	Πλήρως υλοποιημένο
3ος	Υλοποίηση Εθνικού Πλαισίου Προσόντων	Καθόλου υλοποιημένο
4ος	Εφαρμογή Εσωτερικής Αξιολόγησης	Σχεδόν πλήρως υλοποιημένο
5ος	Συμμετοχή Φοιτητών στην Διασφάλιση Ποιότητας	Σχεδόν πλήρως υλοποιημένο
6ος	Διεθνή Συμμετοχή στην Εξωτερική Αξιολόγηση	Σχεδόν πλήρως υλοποιημένο
7ος	Εφαρμογή του Παραρτήματος Πτυχίου	Σχεδόν πλήρως υλοποιημένο
8ος	Εφαρμογή του ECTS	Σχεδόν πλήρως υλοποιημένο
9ος	Αναγνώριση της άτυπης μάθησης	Καθόλου υλοποιημένο

Πηγή: Σταμέλος, 2012.

Στην έκθεση εφαρμογής της Διαδικασίας της Μπολόνια το 2012, καταγράφηκε η εφαρμογή του συστήματος τίτλων σπουδών, της διασφάλισης ποιότητας και της διά βίου μάθησης (EACEA, Eurydice, Eurostat, Eurostudent, 2012).

Όσον αφορά στο σύστημα τίτλων σπουδών, η Ελλάδα εφαρμόζει πλήρως το σύστημα του πρώτου και δεύτερου κύκλου σπουδών καθώς και την πρόσβαση στον επόμενο κύκλο. Το Παράρτημα Διπλώματος και το σύστημα πιστωτικών μονάδων ECTS βρίσκονται σε μέτριο επίπεδο εφαρμογής (EACEA, Eurydice, Eurostat, Eurostudent, 2012).

Σε ό,τι αφορά την διασφάλιση ποιότητας, τόσο η εφαρμογή της εσωτερικής και εξωτερικής αξιολόγησης, όσο και η εφαρμογή της συμμετοχής των φοιτητών στην διασφάλιση ποιότητας βρίσκονται σε μέτριο επίπεδο (EACEA, Eurydice, Eurostat, Eurostudent, 2012).

Όσον αφορά στην διά βίου μάθηση και πιο συγκεκριμένα στην άτυπη μάθηση, αυτή δεν αναγνωρίζεται καθόλου (EACEA, Eurydice, Eurostat, Eurostudent, 2012).

Συνολικά, η Ελλάδα παρουσιάζει μια μέτρια εικόνα με εξαίρεση την εφαρμογή του πρώτου και δεύτερου κύκλου σπουδών και την πρόσβαση στον επόμενο κύκλο (EACEA, Eurydice, Eurostat, Eurostudent, 2012).

Η αποτύπωση της εφαρμογής του EXAE στην Ελλάδα: οι 13 δείκτες αναφοράς		
	Δείκτες	Ανάπτυξη
1	Εφαρμογή του 1ου και 2ου κύκλου σπουδών	χωρίς στοιχεία
2	Πρόσβαση στον επόμενο κύκλο	
3	Εφαρμογή του εθνικού πλαισίου προσόντων	
4	Εφαρμογή των ECTS	
5	Εφαρμογή του παραρτήματος διπλώματος	
6	Εφαρμογή της ανοικτότητας της διασυννοριακής δράσης διασφάλισης ποιότητας με βάση τις Αρχές που είναι εγγεγραμμένες στο EQAR	
7	Επίπεδο ανάπτυξης ενός εξωτερικού συστήματος διασφάλισης ποιότητας	
8	Επίπεδο φοιτητικής συμμετοχής στην εξωτερική αξιολόγηση του συστήματος ανώτατης εκπαίδευσης	
9	Επίπεδο διεθνούς συμμετοχής στην εξωτερική διασφάλιση ποιότητας	
10	Μέτρα για τη στήριξη της συμμετοχής για φοιτητές με αναπηρία	
11	Αναγνώριση της προγενέστερης μάθησης	
12	Φορητότητα των δημόσιων ενισχύσεων και δημοσίως επιδοτούμενων δανείων	
13	Οικονομική ενίσχυση κινητικότητας για φοιτητές με αναπηρία	

Πηγή: Σταμέλος, 2016.

Στην έκθεση εφαρμογής της διαδικασίας της Μπολόνια το 2015, καταγράφηκε η εφαρμογή του συστήματος τίτλων σπουδών, της διασφάλισης ποιότητας, της κοινωνικής διάστασης, της κινητικότητας και της διά βίου μάθησης (European Commission, EACEA, Eurydice, 2015)

Σε ό,τι αφορά το σύστημα τίτλων σπουδών, η Ελλάδα εφαρμόζε πλήρως την πρόσβαση στον επόμενο κύκλο σπουδών, τα σύστημα πιστωτικών μονάδων ECTS και το Παράρτημα Διπλώματος. Αξιοσημείωτο είναι ότι δε δίνονται στοιχεία για την εφαρμογή του πρώτου και δεύτερου κύκλου σπουδών καθώς και την εφαρμογή του Εθνικού Πλαισίου Προσόντων (European Commission, EACEA, Eurydice, 2015)

Όσον αφορά στην διασφάλιση ποιότητας, η διασυνοριακή δράση για την διασφάλιση ποιότητας δεν εφαρμοζόταν. Επίσης, η φοιτητική συμμετοχή στην εξωτερική αξιολόγηση δεν εφαρμοζόταν (European Commission, EACEA, Eurydice, 2015).

Σε ό,τι αφορά την κοινωνική διάσταση, η Ελλάδα δεν εφαρμόζε σχεδόν καθόλου τη λήψη μέτρων για τη στήριξη της συμμετοχής φοιτητών με αναπηρία (European Commission, EACEA, Eurydice, 2015).

Όσον αφορά στην διά βίου μάθηση, η Ελλάδα δεν αναγνώριζε καθόλου την πρότερη μάθηση (European Commission, EACEA, Eurydice, 2015).

Σε ό,τι αφορά την κινητικότητα, η φορητότητα δημόσιων ενισχύσεων και δημοσίως επιδοτούμενων δανείων καθώς και η οικονομική ενίσχυση της κινητικότητας για φοιτητές με αναπηρία δεν εφαρμόζονται καθόλου (European Commission, EACEA, Eurydice, 2015).

Συνολικά, η Ελλάδα δεν παρουσιάζει καλή εικόνα όσον αφορά στην εφαρμογή των στόχων του EXAE (European Commission, EACEA, Eurydice, 2015).

Συμπεράσματα

Η Ελλάδα στις εκθέσεις απογραφής και εφαρμογής της Διαδικασίας της Μπολόνια παρουσίασε το 2005 μια πολύ καλή εικόνα, το 2007 και το 2009 μια αρκετά καλή εικόνα, το 2012 μια μέτρια εικόνα και το 2015 μια όχι και τόσο καλή εικόνα. Με λίγα

λόγια παρατηρείται ότι η Ελλάδα έχει μια καθοδική πορεία όσον αφορά στην επίτευξη των στόχων που τίθενται από την Διαδικασία της Μπολόνια.

Ο στόχος για την αναγνώριση των τίτλων σπουδών και περιόδων σπουδών στο εξωτερικό δεν φαίνεται να υλοποιείται κυρίως λόγω της μη επικύρωσης της Σύμβασης της Λισσαβόνας. Ένα άλλο πρόβλημα αποτελεί η μη αναγνώριση της πρότερης μάθησης. Ο στόχος της διασφάλισης ποιότητας αν και έχει επιτευχθεί παρουσιάζει ασυνέχειες και ελλείψεις. Επίσης, η Ελλάδα φαίνεται να μη μεριμνά ιδιαίτερα για την κοινωνική διάσταση της ανώτατης εκπαίδευσης και την άρση των εμποδίων στην κινητικότητα. Όσο για το σύστημα τίτλων σπουδών, εφαρμοζόταν σε σημαντικό βαθμό από την αρχή της Διαδικασίας της Μπολόνια με μοναδικό εμπόδιο τη μη ύπαρξη Εθνικού Πλαισίου Προσόντων.

Εν κατακλείδι, η Ελλάδα δεν παρουσιάζει ιδιαίτερα καλή εικόνα σε σύγκριση με τον ΕΧΑΕ και χρειάζεται να συστηματοποιήσει της προσπάθειές της. Ιδιαίτερη έμφαση χρειάζεται να δοθεί στην αναγνώριση τίτλων σπουδών, επαγγελματικών προσόντων και πρότερης μάθησης καθώς και στην κοινωνική διάσταση και κινητικότητα.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Communiqués

Bologna Declaration (1999) retrieved from

<http://www.ehea.info/pid34363/ministerial-declarations-and-communiqués.html>

Prague Communiqué (2001) retrieved from

<http://www.ehea.info/pid34363/ministerial-declarations-and-communiqués.html>

Berlin Communiqué (2003) retrieved from

<http://www.ehea.info/pid34363/ministerial-declarations-and-communiqués.html>

Bergen Communiqué (2005) retrieved from

<http://www.ehea.info/pid34363/ministerial-declarations-and-communiqués.html>

London Communiqué (2007) retrieved from

<http://www.ehea.info/pid34363/ministerial-declarations-and-communiqués.html>

Leuven/Louvain-la-Neuve Communiqué (2009) retrieved from

<http://www.ehea.info/pid34363/ministerial-declarations-and-communiques.html>

Bucharest Communiqué (2012) retrieved from

<http://www.ehea.info/pid34363/ministerial-declarations-and-communiques.html>

Yerevan Communiqué (2015) retrieved from

<http://www.ehea.info/pid34363/ministerial-declarations-and-communiques.html>

National Reports

National Report Greece (2003) retrieved from

http://media.ehea.info/file/Greece/60/8/National_Report_Greece_2005_567608.pdf

National Report Greece (2005) retrieved from

http://media.ehea.info/file/Greece/61/0/National_Report_Greece_2007_567610.pdf

National Report Greece (2007) retrieved from

http://media.ehea.info/file/Greece/61/2/National_Report_Greece_2009_567612.pdf

National Report Greece (2012) retrieved from

http://media.ehea.info/file/Greece/61/4/National_Report_Greece_2012_567614.pdf

National Report Greece (2015) retrieved from

http://media.ehea.info/file/Greece/61/6/National_Report_Greece_2015_567616.pdf

Stocktaking and Implementation Reports

Bologna Process Stocktaking (2005) retrieved from

<http://www.ehea.info/pid34367/implementation-and-national-reports.html>

Bologna Process Stocktaking London 2007 (2007) retrieved from

<http://www.ehea.info/pid34367/implementation-and-national-reports.html>

Bologna Process Stocktaking Report 2009 (2009) retrieved from

<http://www.ehea.info/pid34367/implementation-and-national-reports.html>

EACEA, Eurydice, Eurostat, Eurostudent. (2012). The European Higher Education Area in 2012: Bologna Process Implementation Report. Brussels: Eurydice.

<http://doi.org/10.2797/81203>

European Commission, EACEA, Eurydice. (2015). The European Higher Education Area in 2015: Bologna Process Implementation Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

<http://doi.org/10.2797/128576>

Άλλα

Bologna Beyond 2010 (2009) retrieved from

http://media.ehea.info/file/2009_Leuven_Louvain-la-Neuve/91/8/Beyond_2010_report_FINAL_594918.pdf

Σταμέλος, Γ. (2012). Η θέση της Ελλάδας στον Ευρωπαϊκό Χώρο Ανώτατης Εκπαίδευσης (2012): Έκθεση για την υλοποίηση του EXAE στην Ελλάδα. *Σειρά τεχνικές εκθέσεις/μελέτες*, 4, Πάτρα: Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Δίκτυο Πολιτικών Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΠΑΕ).

Σταμέλος, Γ. (2016). Η πορεία εφαρμογής του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης: Η περίπτωση της Ελλάδας. *Σειρά τεχνικές εκθέσεις/μελέτες*, 20, Πάτρα: Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Δίκτυο Πολιτικών Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΠΑΕ).

Ιστοσελίδες

<http://www.ehea.info/>